

УДК 811.161.2'366.5

**СЕМАНТИЧНО-СИНТАКСИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ РЕЧЕНЬ
ЗІ ЗВЕРТАННЯМИ (НА МАТЕРІАЛІ БОГОСЛУЖБОВИХ ТЕКСТІВ (АКАФІСТІВ)
УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ)**

**SEMANTIC-SYNTAXIC ORGANIZATION OF SENTENCES WITH APPEALS
(ON THE BASIS OF LITURGICAL TEXTS (AKATHISTS)
OF UKRAINIAN ORTHODOX CHURCH)**

Олійников В.А.,

кандидат наук із богослов'я

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

У статті окреслено семантичні різновиди кличного відмінка й визначено властивості кожного; проаналізовано засоби вираження, семантично-синтаксичні позиції грамем категорії звертання в реченневих побудовах; простежено функційне навантаження звертань у текстах акафістів Української Православної Церкви.

Ключові слова: семантико-синтаксична валентність, предикат, категорія звертання, функції кличного відмінка, грамема, конфесійні звертання.

В статье рассмотрены семантические разновидности звательного падежа и определены свойства каждого; проанализированы средства выражения, семантически-синтаксические позиции граммем категории обращения в предложениях; исследована функциональность обращений в текстах акафистов Украинской Православной Церкви.

Ключевые слова: семантико-синтаксическая валентность, предикат, категория обращения, функции звательного падежа, граммемы, конфессиональные обращения.

The article outlines the semantic varieties of the vocative case and defines the properties of each type; the means of expression and the semantic-syntactic positions of the grammemes of appeal category are analyzed in the sentence constructs; the functional load of appeals in the Akathists texts of Ukrainian Orthodox Church has been traced.

Key words: semantic-syntactic valence, predicate, category of appeal, functions of the vocative case, grammeme, confessional appeals.

Постановка проблеми. Сьогодні функційно-категорійна лінгвістика набула особливої ваги й досвіду. Кожен мовний фрагмент аналізують комплексно, з огляду на його функційні й комунікативно-прагматичні параметри. Такий підхід уможливив вирішення вокативних синтаксем і вивчення їх у різних аспектах. Дискусійним залишається питання про своєрідність уживання вока-

тивів у різних мовленневих стилях. Семантико-стилістична спеціалізація цих компонентів, засвідчених в акафістах, не була предметом спеціального вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Граматичний статус звертання досліджували багато мовознавців, серед них – І.Р. Вихованець, П.С. Дудик, Л.О. Кадомцева, М.У. Каранська,

Н.М. Костусяк, І.К. Кучеренко, О.Г. Межов, М.В. Мірченко, М.Я. Плющ, О.О. Потебня, М.С. Скаб, І.І. Слинко, Є.К. Тимченко. Сучасні лінгвісти звертають увагу на вирізнення первинної та вторинної сфери функціонування кличного відмінка.

Незважаючи на значну зацікавленість і опрацювання, порушене питання потребує глибшого вивчення, а залучення недослідженого в семантико-синтаксичному аспекті матеріалу – богословських текстів – стане помітним кроком для покращення тлумачення, усеохопного аналізу категорії звертання в сучасному українському мовознавстві.

Постановка завдання. Метою статті є системне вивчення центральних і периферійних семантико-граматичних функцій вокатива на матеріалі богослужбових текстів. Відповідно до мети потрібно розв'язати такі завдання: 1) схарактеризувати семантичні різновиди кличного відмінка; 2) проаналізувати засоби вираження, семантико-синтаксичні позиції звертання в реченнєвих структурах; 3) з'ясувати функційне навантаження звертань в акафістах Української Православної Церкви.

Виклад основного матеріалу. Семантичний рівень речення належить до трьох специфічних конструктивних особливостей речення як багатоаспектної синтаксичної одиниці й має зовнішнє спрямування в структурі мови, тобто відбиває предмети та явища позамовного світу [8, с. 92]. Семантико-синтаксичний опис речень зі звертаннями засвідчує безпосередній зв'язок із вагомими питаннями синтаксичного вчення: 1) співвідношення семантичної та формальної реченнєвої організації; 2) окреслення загальної типології простого речення поряд із виділенням часткових конструкцій, які формують загальне розуміння трансформованої моделі головної синтаксичної одиниці.

У сучасній лінгвоукраїністиці панує аргументована багатьма науковцями думка про симетричність формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних побудов речень, тобто виокремлені на підґрунті синтаксичних зв'язків (предикативного, підрядного, сурядного чи недиференційованого [19, с. 192–289]) члени речення й організовані на підґрунті семантико-синтаксичних відношень синтаксеми (суб'єктна, об'єктна, адресатна, інструментальна (знаряддя або засіб дії), локативна (початковий пункт руху, шлях руху й кінцевий пункт руху)) функціонують у структурі речення як взаємопов'язані одиниці. Спільним для формально-синтаксичної та семантико-син-

таксичної залежностей в основній синтаксичній одиниці-конструкції, як констатує Т.Є. Масицька, є вказівка на синтаксичну сутність того компонента, який вони визначають: члена речення, що виділяється за синтаксичною ознакою, і компонента, який характеризується за семантико-синтаксичною властивістю, але з урахуванням синтаксичного показника [16, с. 173]. Зважаючи на те, що семантико-синтаксичні структурні елементи речення співвідносні з формально-синтаксичними (членами речення), предикат як частина семантико-синтаксичної побудови речення є присудком у формально-синтаксичній позиції. Варто наголосити, що присудок пов'язаний предикативним зв'язком із підметом та утворює взаємозалежну конструкцію; другорядні члени речення предметного значення формально-синтаксично залежать від присудка. У семантико-синтаксичній організації елементарного простого речення всі синтаксеми залежать від предиката, навіть суб'єктна (підмет із формально-синтаксичного погляду). Підкреслюючи домінуючу роль аналізованого складника речення у виборі комплексу синтаксичних позицій і способів їхнього семантичного й морфологічного вираження, Л. Теньєр називав дієслівний предикат синтаксичним ядром реченнєвої конструкції [21, с. 117], який імплікує, за словами Й.Ф. Андерша, появу субстанційних синтаксем своїм значенням [4, с. 28]. М.В. Мірченко постулює таке: «Синтаксична позиція предиката визначає відношення між функціями компонентів структурної схеми, у якій предикат задає функціональні параметри непередикатних актантів. Така гегемонія предиката як ознакового слова протиставляється іншим, непередикативним субстанційним словам у структурі речення» [19, с. 112]. За вживання звертання будова простого речення зазнає ускладнення; процес відбувається у двох аспектах: формальному й семантичному. На формальному рівні здійснюється розширення структурної схеми речення, на семантичному передбачене введення додаткової пропозиції.

Крім того, відомо, що предикат не тільки організує семантичну структуру елементарного речення, а й модифікує її. Предикат і валентно передбачувані аргументи із субстанційним (власне-субстанційним) значенням формують елементарну структуру речення. За умови заміщення валентно зумовлених позицій невластиво-субстанційними аргументами семантично елементарне речення модифікується, перетворюючись у неелементарну конструкцію [19, с. 106]. Ми підтримуємо позицію І.Р. Вихованця, що на семантико-синтаксичному рівні речення звертання функціонує

як вторинна субстанційна синтаксема, сформована в результаті об'єднання двох елементарних із семантико-синтаксичного погляду простих речень в одну ускладнену конструкцію. При цьому вокативна субстанційна синтаксема стає пунктом семантико-синтаксичного ускладнення (злиття в ній функцій двох вихідних іменникових компонентів) [7, с. 186], напр.: *«Помилуй мене, о Мати милосердна»* (А. 3.10 – Акафістник. Т. № 3. Акафіст № 10) ← *Хтось* (суб'єкт дії, мовець) *прохає Матір милосердну помилувати + Мати милосердна помилує*. О.Г. Межов зауважує, що суб'єктом і предикатом першої елементарної реченнєвої конструкції виявляються мовець і його вольовий вплив на об'єкт, тобто співрозмовника, адресата мовлення, а суб'єктом і предикатом другої елементарної реченнєвої конструкції – співрозмовник і його потенційна дія (із можливим об'єктом, адресатом, знаряддям дії тощо залежно від потенціалу семантико-синтаксичної валентності предиката) [18, с. 178]. А.П. Загнітко називає звертання згорнутим висловленням, «яке має потенційну предикативність, міра якої може бути різною» [11, с. 591]. Отже, речення, до семантичної структури якого належить вокативна синтаксема, залишається монопредикативною одиницею, але з двома розчленованими денотативними ситуаціями й двома поєднаними предикаціями. Первинна предикація репрезентує вихідне семантично елементарне просте речення, вторинна – субстанційну синтаксему, відтворену з основного семантично елементарного простого речення. Так за згортання двох елементарних із семантико-синтаксичного погляду простих речень формується неелементарна (поліпропозитивна) конструкція.

На семантико-синтаксичному рівні субстанційні синтаксеми корелюють із певними відмінковими формами. Вокативна субстанційна синтаксема в українській мові має спеціалізовану форму вираження – кличний відмінок, або вокатив. Описуючи семантико-синтаксичну природу кличного відмінка, сучасні мовознавці досі не сформували єдиного погляду на кількість його семантико-синтаксичних різновидів. Вважаємо аргументованою підтриману багатьма українськими лінгвістами теорію І.Р. Вихованця про виокремлення чотирьох семантико-синтаксичних різновидів кличного відмінка: семантично складного (адресата – потенційного суб'єкта дії); семантично складного акцентованого адресата й нейтралізованого суб'єкта; кличного ідентифікуючого полісемантичного, що дублює відповідну семантико-синтаксичну функцію граматично пов'язаного з ним займенникового іменника дру-

гої особи; кличного однокомпонентного речення як конденсата суб'єктно-предикатної структури [7, с. 186–189; 10, с. 47–49; 15, с. 113–116; 19, с. 181].

Кличному, як і кожному відмінку, властиві первинна й низка вторинних сфер. Первинною для вокатива є семантико-синтаксична функція адресата вольової дії та потенційного суб'єкта дії. Конструкції цього зразка – семантично складні структури, у яких аналізований відмінок «виступає конденсатом згорнутого речення і, приєднуючись до базового речення, вихідну адресатну семантику доповнює семантикою потенційного суб'єкта при предикатах в імперативній формі» [6, с. 140–143], напр.: *«Радуйся, Милостива»* (А. 3.6). О.Г. Межов зауважує, що «функція адресата – потенційного суб'єкта дії формується з елементарних відмінкових значень, одне з яких (суб'єктне) модифікується в значення потенційного суб'єкта. Кличний відмінок стосується передусім адресата-співрозмовника, якого суб'єкт-мовець спонукає до виконання дії, у якій адресат дії стає потенційним суб'єктом» [17, с. 146]. Зазначений семантико-синтаксичний різновид кличного відмінка став основою для виокремлення першої грами категорії звертання.

Обмірковуючи особливості аналізованої грами, мовознавці відмічають, по-перше, що предметна частина звертання «перебуває у відповідному зв'язку з двома предикатами, один із яких своєю семантико-синтаксичною валентністю визначає наявність об'єктно-адресатної синтаксеми (співбесідника), а другий вимагає компонента в ролі суб'єкта дії» [15, с. 114]; для аналізованої грами характерний синкретизм [19, с. 180], оскільки в її змісті одночасно представлені дві сфери – суб'єктна й об'єктна [13, с. 551]; у формі кличного відмінка при імперативах конденсовано виражено складну структуру (мовця та його інтенцію, спонукування до дії (суб'єкт і предикат) співрозмовника (адресата вихідної моделі) та потенційну його дію з можливими валентними партнерами) [18, с. 179; 19, с. 178–179]; вокатив із дієсловами наказового способу наділений семантико-синтаксичними ознаками субстанційності (ускладненої), пасивності – потенційної активності, фінальної спрямованості – вихідної потенційної спрямованості, супровідної емотивності [6, с. 138]; за вживання придієслівного імперативного варіанта вокативної синтаксеми чітко виявляється потенційна суб'єктність дії [20, с. 326]. По-друге, варто звернути увагу й на предикатні компоненти реченнєвих структур. Предикат першої реченнєвої структури пере-

важно зі значенням мовлення, спілкування зазнає синтаксичної редукації. Репрезентантами предикатної синтаксеми другого речення виступають дієслова із семантикою дії, рідше – процесу, стану, якості [14, с. 66]. Проаналізувавши в сучасній українській мові можливості функціонування адресатно-суб'єктного вокатива в ролі залежного компонента, підпорядкованого імперативним ознаковим словам, Н.М. Костусяк виокремила такі предикати, які функціонують й у досліджуваній нами джерельній базі: 1) предикати дії, напр.: «*Захисти нас, Владичице Богородице, від усіх ворогів наших видимих і невидимих та від усякого зла*» (А. 3.11); 2) предикати процесу, напр.: «*Ісусе, що воскресаєш мертвих, оживи мене, померлого гріхами*» (А. 2.3); 3) предикати стану, напр.: «*Ісусе, не погордуй увійти в дім душі моєї*» (А. 2.3); 4) предикати якості та якості-відношення, морфологічними репрезентантами яких є власне прикметники або ступеньовані прикметникові компоненти разом з імперативною формою дієслівної зв'язки *бути*, напр.: «*Але Милостивим будь до мене, Владико, що так молюся*» (А. 2.4) [15, с. 115]. Останній приклад належить до одиничних, найчастіше ознаку предмета думки в текстах акафістів виражають іменники у формі орудного відмінка. Вибір зазначеного відмінка в іменній частині зумовлений специфічною семантикою й указує, за словами І.Р. Вихованця, на непостійну чи нехарактерну ознаку суб'єкта [8, с. 79], напр.: «*Стіною і Огорожею будь, Владичице, для нас*» (А. 3.4). Зазначимо, що перша грамема категорії звертання, яку репрезентує «іменникова форма кличного відмінка й дублює імператив дієслова» [19, с. 181], займає центральне місце у функціонуванні вокатива, а також слугує основою формування вторинних функцій кличного відмінка для побудови інших ускладнених моделей речень.

Друга грамема категорії звертання в сучасній українській мові окреслена на підставі вторинного семантико-синтаксичного показника кличного відмінка іменника – функції акцентованого адресата й відповідно нейтралізованого суб'єкта, який «сформувався внаслідок нівеляції первинної супровідної семантико-синтаксичної функції потенційного суб'єкта й переміщення вказаної грамеми в позицію детермінантного компонента, залежного від предикативної основи речення» [13, с. 551–552]. Детермінантні ознаки аналізованого семантичного різновиду вокатива засвідчують, що він не входить у валентну рамку предиката, тобто перебуває в залежному зв'язку не з дієсловом-предикатом, а з усією предикативною основою речення. Отже, для другої грамеми

зазначеної категорії характерна ознака автономності. Актуалізація адресатної семантики вокатива «знебарвлює суб'єктну функцію» [19, с. 180]. Семантично складний кличний акцентованого адресата й відповідно нейтралізованого суб'єкта тільки називає адресата, а супровідне спонукування співрозмовника до потенційної вольової дії мовця не передбачене, тобто вокативні синтаксеми другого різновиду адресатно-суб'єктного значення не набувають, напр.: «*Бурею багатьох бід охопленим нам допомагаєш, Владичице*» (А. 1.7). Користуючись поданою вище класифікацією, виділимо семантичні типи предикатів, що формують речення, якому підпорядкований вокатив другої грамеми: 1) предикати дії, напр.: «*Сила Вишнього оселилася у твоєму чистому і непорочному серці, **преблаженний Феодосію***» (А. 1.20); 2) предикати процесу, напр.: «*Радісно святкуємо пам'ять твою, як належить, **преславний отче Миколаю***» (А. 1.13); 3) предикати стану, напр.: «*Усе єство ангельське здивувалося великому ділу Твого втілення, **Господи***» (А. 1.5); 4) предикати якості та якості-відношення з дієслівною зв'язкою *бути*, напр.: «*Милостивий, я був подібний до тих, що за Ноя згрішили*» (А. 3.13); 5) іменникові предикати у формі орудного відмінка, напр.: «*...**сини людські, ось Мати Моя Покровом і Пристановищем вам буде***» (А. 2.7).

Основою для відокремлення третьої грамеми категорії звертання (ідентифікувального полісемантичного вокатива) став ще один вторинний вияв семантико-синтаксичної властивості кличного відмінка іменника – семантичне дублювання вокативною синтаксемою ролі займенникового іменника другої особи однини чи множини. У цьому разі кличний відмінок виконує семантико-синтаксичну функцію ідентифікації. За вживання опосередкованого вокатива спостерігається, за словами О.К. Безпояско, «спеціалізація семантико-синтаксичних ознак адресатності <...> у так званих «семантичних комплексах», де об'єднані навколо предиката аргументні суб'єкт, адресат, об'єкт» [5, с. 40]. Наприклад, тотожне використання кличного відмінка й займенникових іменників *ти* й *ви* співвідносне із семантико-синтаксичною функцією суб'єкта, що демонструє внутрішню схожість називного й кличного, напр.: «*Ви, **отці преблаженні**, явилися світлоподательними світилами на земному колі...*» (А. 1.20); семантико-синтаксична кореляція кличного й знахідного репрезентує об'єктну функцію, напр.: «*Увесь світ видимий і невидимий хвалить **Тебе, Богородице Діво**, як старанну Заступницю нашу...*» (А. 3.11); периферійну позицію об'єктної

сфери займає паралельне вживання прийменникового родового й кличного відмінків, напр.: «...зі зворушеністю припадаємо до вас, **святі Три Святителі**» (А. 2.14); одночасне функціонування давального й кличного відмінків підсилює функцію адресатності, напр.: «Спів, який приносимо вам, **богоносні отці**, недостатній для похвали славних ваших подвигів і трудів надлюдських» (А. 1.20). На останньому місці ієрархії взаємовпливу кличного й інших відмінків перебуває взаємозв'язок кличного й безприйменникового чи прийменникового орудного, який засвідчує сфокусовану увагу на інструментальному значенні, напр.: «**Господи Боже наш, Тобою ж царі царюють і владика пишуть закони**» (А. 1.2); «**Красномовні оратори перед Тобою, Богородице, як риби безголові**» (А. 1.8). Предикатні синтаксеми третьої грами категорії звертання засвідчені в текстах акафістів із такими семантичними параметрами: 1) предикати дії, напр.: «**Ісусе, Ти в плоть нашу зодягнувся і смертю Своєю смерті державу зруйнував**» (А. 1.4); 2) предикати процесу, напр.: «**благаємо Тебе, Владичице**» (А. 1.9); 3) предикати стану, напр.: «...**ти, Ольго преблаженна, не побоялася піти до невірних співвітчизників твоїх**» (А. 1.15); 4) предикати якості та якості-відношення, морфологічні репрезентанти яких – особо-часові форми дієслівної зв'язки *бути* разом із власне прикметниками або ступеньованими прикметниковими компонентами, напр.: «**Ісусе, Ти був покладений у гріб**» (А. 3.24); 5) іменникові предикати в орудному відмінку, напр.: «**Увесь солодкістю був для тебе Найсолодший Ісус, мученице Ірино**» (А. 3.18).

Конфесійні звертання розширюють групу дієслів процесу. Специфічність вносять слова, які позначають якісні зміни, що стосуються Всемогутнього Бога-Отця, Господа Ісуса Христа, Святого й Животворчого Духа, Пресвятої Тройці, Животворчого Хреста Господнього, Пресвятої Богородиці, святих Безплотних Сил, усіх святих. Засвідчений факт дає змогу доповнити варіанти дієслів процесу групою «дієслова, які позначають якісні зміни, що стосуються святих осіб», напр.:

возноситися, воскресатися, втілюватися, оживотворятися, сподобитися.

Четверту граму категорії звертання формують ускладнені (з характерною певною синтаксичною автономністю) реченнєві утворення – вокативи в позиції окремої синтаксичної одиниці із семантико-синтаксичною функцією адресата мовлення – потенційного суб'єкта дії [9, с. 78], напр.: «**О преславна і всехвальна свята мученице Ірино! Прийми від нас цей малий похвальний спів...**» (А. 3.18). Такі однокомпонентні конструкції з конденсованою суб'єктно-предикатно-адресатною структурою формують кличний як «перший за рангом» реченнєвотвірний відмінок [6, с. 143]. Вокативні речення – побудови синтаксемного характеру, які «в семантико-синтаксичному плані членуються на дві конститутивні синтаксеми, одна з яких є лексично вираженою зі складним семантико-синтаксичним змістом (суб'єктно-адресатна семантика), а друга – лексично не вираженою, нульовою (предикатна семантика)» [7, с. 61]. Н.М. Костусяк вважає, що «функціонування вокативних конструкцій великою мірою ґрунтується на редуції імперативних предикатів, а тому форми кличного відмінка в позиції автономного синтаксичного утворення доцільно кваліфікувати як конденсати речення, синкретичні компоненти» [12, с. 278].

Висновки. Проаналізувавши семантично-синтаксичну організацію речень із конфесійними звертаннями, можемо стверджувати, що вокатив як семантико-синтаксичний корелят кличного відмінка має чотири різновиди, розмежовані на підставі первинного та вторинних виявів зазначеного відмінка, зокрема семантично складного (адресата – потенційного суб'єкта дії); семантично складного акцентованого адресата й нейтралізованого суб'єкта; кличного ідентифікувального полісемантичного, що дублює відповідну семантико-синтаксичну функцію граматично пов'язаного з ним займенникового іменника другої особи; кличного однокомпонентного речення як конденсата суб'єктно-предикатної структури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Акафістник: у 3 т. К.: Видання Київської Патріархії УПЦ КП, 2011–2012. Т. 1. 2011. 352 с.
2. Акафістник: у 3 т. К.: Видання Київської Патріархії УПЦ КП, 2011–2012. Т. 2. 2012. 416 с.
3. Акафістник: у 3 т. К.: Видання Київської Патріархії УПЦ КП, 2011–2012. Т. 3. 2012. 368 с.
4. Андерш Й.Ф. Типологія простих дієслівних речень у чеській мові в зіставленні з українською. К.: Наукова думка, 1987. 191 с.
5. Безпояско О.К. Іменні граматичні категорії (функціональний аналіз). К.: Наукова думка, 1991. 172 с.
6. Вихованець І.Р. Система відмінків української мови. К.: Наукова думка, 1987. 232 с.
7. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. К.: Наук. думка, 1992. 224 с.

8. Вихованець І.Р. Граматика української мови: синтаксис. К.: Либідь, 1993. 368 с.
9. Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови. К.: Пульсари, 2004. 398 с.
10. Городенська К.Г. Дери́вація синтаксичних одиниць. К.: Наукова думка, 1991. 192 с.
11. Загнітко А.П. Теоретична грамати́ка сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк: ДонДУ, 2011. 991 с.
12. Костусяк Н.М., Межов О.Г. Семантико-граматичні ознаки адресатної синтаксеми в сучасній українській мові. Культура народів Причорномор'я. 2007. № 110. Т. 1. С. 275–279.
13. Костусяк Н.М. Семантико-синтаксичні, формально-синтаксичні та комунікативні ознаки кличного відмінка іменників. Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія: Філологія. 2010. № 910. Вип. 60. Ч. 1. С. 548–553.
14. Костусяк Н.М. Адресатна синтаксична одиниця на тлі міжрівневої взаємодії. Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. 2011. № 1. Філологічні науки. Мовознавство. С. 63–68.
15. Костусяк Н.М. Структура міжрівневих категорій сучасної української мови. Луцьк: ВНУ, 2012. 452 с.
16. Масицька Т.Є. Речення як багатоаспектна синтаксична одиниця. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10. 2013. Вип. 10. С. 169–174.
17. Межов О.Г. Специфіка адресатно-суб'єктної синтаксеми в сучасній українській мові. Волинь філологічна: текст і контекст. Луцьк, 2012. Вип. 14. С. 144–150.
18. Межов О.Г. Функційне навантаження вокативів у поетичних творах Василя Стуса. Наукові записки НУ «Острозька академія». Серія: Філологічна. 2014. Вип. 44. С. 178–181.
19. Мірченко М.В. Структура синтаксичних категорій. Луцьк: РВВ «Вежа», 2004. 393 с.
20. Скаб М.С. Ще раз про семантико-синтаксичну варіантність вокатива в українській мові. Лінгвістичні студії. Донецьк: ДонНУ, 2007. Випуск 15. С. 325–330.
21. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса. М.: Прогресс, 1988. 656 с.